

Zvuková stavba souvislé řeči

- rovina suprasegmentální

Tzv. prozodické (modulační) prostředky:

- síla hlasu
- výška hlasu
- tempo
- pauzy
- barva hlasu

Síla hlasu

- proměna síly hlasu souvisí s hranicí slov, s rytmem jazyka, se slovním a větným přízvukem; mimo to může sdělovat postoj konkrétního mluvčího k dané skutečnosti

Výška hlasu

- významotvorné jsou zejména změny výšky hlasu

Tempo

- rychlost artikulační práce; pro určitý jazyk je obvykle udáváno počtem slabik na určitou jednotku
- v různých jazycích se liší

Pauza

- přerušeni řečové činnosti z logických důvodů a také z fyziologických příčin (doplnění dechu)
- je signálem terminálního předělu
- absolutní pauza signalizuje hranice promluvy
- rozlišujeme: a) **obligatorní**, odlišující větší řečové celky; b) **fakultativní** (nemusí být vždy realizována)

Barva hlasu (tembre)

- je spíš složkou estetickou
- může sloužit k identifikaci mluvčího, z hlediska významu však není podstatná

Slabika (sylaba)

- základní seskupení fonémů v jazyce je (fonologická) slabika; tzn. slabika je základním prvkem souvislé řeči
- stavební prvky slabiky – hlásky
- slabiku tvoří slabičné **jádro** (nucleus) a **svahy** slabiky (praetura; coda)
- jádro je vrchol slabiky tvořený samohláskou, nebo slabikotvornou souhláskou
- v češtině se objevují tzv. **otevřené slabiky** (KV); **zavřené slabiky** (KVK) a nejméně časté zavřené slabiky s neobsazenou praeturou (VK), které se v nespisovném jazyce doplňují konsonantem (K)VK (např. *vokno*)

- maximálně obsazené pozice mají slova (např.) *vstříc* a *pštros*, které začínají skupinou konsonantů; *zábst* nebo *pomst* končí na 3 konsonanty
- nejvíce hlásek pohromadě tvořících jednu slabiku pak mají slova jako např. *strast* a *ctnost*

Slovní přízvuk

- souvisí s rytmem jazyka
- rytmus mluvené řeči je dán systematickým opakováním určitých zvukových prvků, jejich organizací, uspořádáním a využitím

- čeština má přízvuk stálý, vždy na první slabice slova nebo slovního spojení (tj. včetně slabičné předložky ´na západ, ´pro sebe apod.)
- český slovní přízvuk není významotvorný, ale má svou důležitost, protože odlišuje (jako tzv. hraniční signál) spojení dvou slov od slova jediného (např. je ´den x ´jeden; to ´pivo x ´topivo; ta ´jemná x ´tajemná)

Některá slova, obvykle jednoslabičná, přízvuk nemají:

- **příklonky** – přiklánějí se ke slovu předcházejícímu a tvoří s ním jeden rytmický celek (např. ´řekl mi; ´viděl ho; ´rád bych; může jich být i více: ´lépe jsem si to ´rozmyslel)
- **předklonky** – nepřízvučná slova, která předcházejí přízvučným (Jak ´ohnivý ´mrak se ´roztáhl.)

Přizvukování slabičných předložek

- přízvuk následujícího slova obvykle přejímá předložka (´do lesa, ´na pole)
- spojení s jednoslabičnou předložkou tvoří jednu těsnou zvukovou jednotku, v tomto smyslu není rozdíl mezi předložkou a předponou (´do stanu; ´dostanu)

Odchytky

- následuje-li sousloví, sémanticky podstatné, slovo relativně delší
(´Pojede na ´olympijské ´hry.; ´Stanul na ´nejnebezpečnějším ´místě.; ´Dostal se do ´příliš ´nebezpečné ´situace.)

Vedlejší přízvuk

- uvnitř slova ve víceslabičných slovech
- ve slovech složených (´černo´bílý, ´česko´polský)

Zvukové prostředky větné

Intonace – realizuje se nejen pohybem výšky tónu, ale i silou hlasu, tempem i kombinací těchto prostředků

- normována nejsou jen pravidla výslovnosti hlásek a hláskových spojení, přizvukování slov a slovních spojení, ale také členění celkového přednesu souvislé řeči
- směr **vzhůru, dolů**, nebo se výška udržuje **na jedné rovině**
- intonace souvisí s větným členěním, resp. s větnými úseky
- rozlišujeme: a) kadenci úseků koncových; b) kadenci úseků nekoncových

Zvukové prostředky větné

Frázování – členění souvislé řeči na jednotlivé promluvové úseky souvisí jak s intonací, tak s místem větného přízvuku (důrazu)

- členění řeči je těsně spjato se smyslem, významem a obsahem promluvy, s fyziologickou stránkou řeči; současně rytmizuje projev
- významové členění promluvy na logické celky
- věta, coby základní jednotka souvislé řeči, obvykle není pronesena vcelku, mluvčí ji pomocí různých zvukových prostředků člení na kratší větné (promluvové) úseky; např. *Policisté se zhostili nesnadného úkolu ve velmi krátké době.; Poslechněte si oblastní předpověď počasí pro Českou republiku*

Takt/výpovědní, taktový úsek

- je skupina slabik patřících k jednomu slovnímu přízvuku
- v češtině jsou nejčastější dvoj- a trojslabičné takty tzv. sestupné (*Děti se vrátily po jídle domů.*)
- je-li takt delší než 3 slabiky, uplatňuje se tzv. vedlejší slovník přízvuk (fakultativní; je důležitý zejména u složených slov): *zeměkoule, samoobsluha*
- rovněž více jednoslabičných slov vedle sebe tvoří dohromady takt (*To se mi nelíbilo.*)

Takt

Chceš-li v životě něco dokázat, musíš se hodně učit.

Větný přízvuk

- ve větě i větném úseku jsou určitá slova zdůrazněna, vytčena, popřípadě postavena do protikladu k jiným slovům ve větě
- různé prostředky zdůraznění: slovosled, využití zdůrazňujícího výrazu, zvukové prostředky → **větný přízvuk** (intonační centrum; logický přízvuk; významové jádro výpovědi; důraz)
- dochází zde k zesílení přízvučné slabiky, ke zvýšení (či snížení) tónu této slabiky i k jejímu prodloužení

Větný přízvuk

- výpověď je uzavřena významově, intonačně, je pro ni charakteristický **větný přízvuk**, tj. zvýraznění určité části věty, o níž mluvíme jako o jádru výpovědi
- obvyklý slovní pořádek (objektivní slovosled) je pořadí **výpověď–jádro**: *Dívali jsme se na televizi.*
- opačný pořádek: **jádro–výpověď** je u subjektivně zabarvených výpovědí: *Pěkně jste to napsali.*

- v klidné neutrální větě je větný přízvuk většinou na konci:

Díval se **na televizi**.

Odešla jsem **nakoupit**.

Včera hlásili **v rozhlase**, že se zhorší **počasí**.

